

# Ahlaki Eğitim

Dođan her çocuk bir aile ortamında gözlerini açarken saf, temiz ve berrak bir yaratılışa sahiptir. Çocuk, hayatı fark edip, düşünme ve karar verme yeteneğini kazanıncaya kadar onun karakteri, inancı ve ahlaki özellikleri kendi iradesi dışında ailesi tarafından şekillendirilir. Ona şekil verenler için bu çok ciddi bir sorumluluktur. İşte bu sorumluluğun ideal bir şekilde yerine getirilmesi bir ahlaki eğitim sorunudur.

Peygamberimiz (s.a.v.) bu gerçeğe işaret ettiği bir hadisinde: *“Her insanı annesi ‘fıtrat’ üzere dünyaya getirir. Bundan sonra ebeveyni onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar. Eğer anne babası Müslüman ise, çocuk da Müslüman olur.”* (Buhârî, Cenâiz, 79, 80, 93) buyurarak insanın yetişmesinde aile ve çevre faktörünün önemini belirtmiştir.

Buna göre insanın ahlaki hayatını yönlendiren ve onu etkileyen unsurları sıralarsak, bunlar; anne, baba, kardeş, nine ve dede, yakın ve uzak akraba, arkadaş, komşu, okul, eğitim, radyo, televizyon, internet, teknolojik buluşlar, gazete ve kitaplardır... Bir başka ifadeyle bunlar, insanın çevresidir, yani etkilenme nedenleridir.

Yani bir insan ailesi ile yaşamaya, bir ana-baba, çocuğunu sevmeye başladığı andan itibaren ahlaki terbiye de başlamıştır. İşte bu hâl, gelen her yeni nesil için anne, baba, eğitimci ve idarecilere büyük sorumluluklar yüklemektedir. İnsanın çevresinde bulunanlarla insan terbiyesinden sorumlu olanlara düşen, insanın tabiat ve eğilimlerini tanıyıp, ondan olumsuz tesirlerin etkisini kaldırmak ve onu iyiliğe yönleltmektir. Kısaca dağ bağ olmadan, testi kırılmadan, Basra harap olmadan, Bor'un pazarı geçmeden, semerlerin ve dizlerin dövülmesine sıra gelmeden önce tedbir almak gerekir.

Ahlaki terbiyeyi Hz. Peygamber (s.a.v.)'in görevi düzeyinde ele aldığımızda, "tebliğ ve irşat" manasına gelir ki, terbiyenin içine talim de girmiş olur. Aynı zamanda, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in "*Ben, güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.*" (İmam Mâlik, Muvatta, Hüsnu'l-Huluk, Bab 1) hadisinin terbiyenin, güzel ahlak sahibi olmanın ve fazilete ermenin yolu olduğunu da göstermektedir. Bu yönüyle bakıldığı zaman; insan istediği kadar ilim öğrensin eğer kişide edep (terbiye) yoksa hiç kimseye hatta kendisine dahi faydası yoktur.

Çünkü ahlak terbiyesinin amacı, İslam esaslarına uygun olarak insan fikrinin gelişmesi, davranış ve duygularının tanzimi, fikir ve düşüncede, söz ve fiilde, usul ve nizamda doğru yolu gösterme, dünya ve ahirette mesut olacak iyi insan yetiştirme sanatıdır. Zaten şu atasözü bunu gayet açık anlatıyor. "Bir gram ilim, bir ton edep gerektirir."

## Vicdan Eğitimi

Akıl ve vicdan diğer bütün kabiliyetler gibi, doğuştan gelen kabiliyetlerimizdendir. İnsanın iyiyi kötüden, güzel çirkinden vs. ayırt etme gücü olan vicdan, insanın güzel ve helal olanları tanınmasına, çirkin ve haram olanlardan sıkıntı duymasına vesile olur.

Peygamber Efendimiz vicdan için: *“İyilik güzel ahlak-tan ibarettir. Günah ise kalbini tırmalayıp durduğu hâlde insanların bilmesini istemediğin şeydir.”* (Müslim, Birr, 14) buyurarak bize bir ölçü getiriyor. Yani şayet yapılan iş gönülde bir huzursuzluk doğuruyor ve o işin başkaları tarafından duyulması istenmiyorsa, o hareket mutlaka çirkindir, günahıdır, yapılmasına Allah Teâlâ'nın izin vermediği bir harekettir.

Dolayısıyla günah kiriyle büsbütün kararmamış kalpler, iyi ve kötüyü ayna gibi gösterirler. Bu sebeple insan bir şey yapmak istediği zaman önce gönlüne bakmalıdır. Eğer o hareketi yapmaktan dolayı gönlünde bir rahatsızlık hissediyor, içini bir şüphe ve tedirginlik kemirip duruyorsa, derhâl o işten vazgeçmelidir. Çünkü sağlam bir vicdan insana doğru yolu gösterir.

Çocuklarımızda ise ahlak gelişiminin başlaması vicdanın uyanmasına bağlı bulunmaktadır. Ancak vicdan herkeste aynı kuvvette değildir; bazı kimseler büyük bir suç işlediği hâlde vicdanları onları fazla rahatsız etmez, bazıları da en ufak bir kabahat işleyince büyük bir suçluluk duygusuna kapılırlar. Vicdandaki bu gevşeklik veya sertlik, özellikle çocukluk çağında görülen terbiyeye bağlıdır.

# Ahlaki Gelişme

Ahlak insanlar arası münasebetleri ilgilendiren bir sistem olduğu için çocukta bulunan ahlaki kabiliyetlerin gelişmesinde sevgi, aile ve çevrenin rolünü iyice bilip ona göre hareket etmemiz gerekmektedir. Çünkü çocuk doğuştan hazır bir ahlaki yapıya sahip olarak dünyaya gelmez; ancak onda gelişip olgunlaşmaya elverişli ahlaki bir kabiliyet bulunmaktadır. Dolayısıyla cömertlik, cimrilik, tutumluluk, savruklu, düzenlilik hep ilk yaşlarımızda edindiğimiz huylardır. Âdetlerimiz, sevdiğimiz ve sevmediğimiz yemekler de çocukluktan kalmadır. Hayvanlara nasıl muamele edileceği, temizlik, heyecanların kontrolü, çekingenlik veya sosyallik hep çocukluktaki ahlaki gelişmeye bağlıdır ve aile vasıtasıyla öğrenilir.

Ahlaki gelişmede en önemli etken ise sevgidir. Çünkü ahlaki gelişmede vazgeçilmez bir duygu olan “sevgi” varlığımızın yaratılış sebebidir. Allah Teâlâ, *“Ey Mûsâ, sevilmem ve benim nezdimde yetiştirilmem için sana kendimden sevgi verdim.”* (Tâhâ suresi, 20:39) buyurmuştur.

Kur’an’da geçen peygamber kıssalarına baktığımızda, Hz. Lokmân, Hz. Nûh, Hz. Yâkûb, Hz. İbrâhim (a.s.)’ların oğullarına, “yavrucuğum”, “oğulcuğum” anlamlarına

gelen, sevgi ve merhameti izhar eden “büneyye” kelimesiyle hitap ettiklerini görüyoruz. Bazı ayetlerde çocuk kelimesi yerine, göz bebeği manasına gelen “Kurra-tü'l-ayn” tabiri kullanılmıştır.

## Ahlaki Gelişmede Sevginin Rolü

Çocuklara ve ailesine karşı insanların en şefkatlisi olan Hz. Peygamber, bir gün torunları Hasan ve Hüseyin'i öpüp sevmesini yadırgayan bir bedeviye *“Kalbinden Allah merhameti söküp almışsa ben ne yapabilirim?”* (Buhârî, Edeb, 18) buyurmuştur.

Hz. Peygamber başka bir gün ise, Zeynep'ten olma kız torunu Ümâme yanında olduğu hâlde mescide gelmiş namaza durmuştu. Başını secdeye koyunca çocuk koşarak gelip sırtına bindi, şefkat ve sevgi kaynağı Yüce Peygamber, namazın geri kalan kısmını çocukla tamamladı. Bu arada kalktıkça düşmesin diye onu bir eliyle omuzunda tutuyor, secde ettikçe yere bırakıyordu. (Buhârî, Salat, 106)

Namazın huşu ile kılınması ve namazda başka şeyle meşgul olunmaması yönünde çeşitli ikazlarda bulunan Hz. Peygamber'den, çocuklarla ilgili gelen bu ve benzeri rivayetler, özellikle ahlaki gelişme çağında bulunan çocuklara gösterilmesi gereken sevgi, anlayış ve ilginin boyutlarını ifade eder.

Hz. Peygamber, çocuklarına sevgi ve merhamet gösteren kadınları da övmüş ve Kureyş kadınlarına hitaben, *“Deveye binen kadınların en hayırlıları Kureyş kadınlarının*

*arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara (köle, cariye, hizmetçi vb.) iyi davranın; Allah kendini beğenen ve daima böbürlenip duran kimseyi sevmez.”* (Nisâ suresi, 4:36) şeklinde ifadesiyle ana-baba ile birlikte, diğer insanlara da iyi davranılmasını, yardım edilmesini istemektedir.

Kısacası, insanlara yardım etmek ve yardımlaşmak fert ve toplumun refah içerisinde yaşamasının temel dinamiklerinden biridir. Bu da hiç kuşkusuz yardım etme bilincini yakalamakla; Allah’a, aileye, çevreye ve topluma karşı sorumluluklarımızı yerine getirmekle ve fitratımızda yer alan sevgi, hoşgörü, yardımlaşma gibi yüce duyguları her zaman canlı tutarak ilahî iradeye uygun bir şekilde hareket etmemizle mümkün olacaktır.

## **2) Terk Etmekle Yükümlü Olduğumuz Ahlaki Davranışlar**

Kur’an toplum fertlerini birbirine yaklaştıran, onları sevgi bağlarıyla birbirine bağlayan, aralarında iyiliğe, güzelliğe ve hoşgörüye dayalı ilişkiler ağı oluşturan temel sorumluluk ilkelerine uyulmasını tavsiye eder. Bununla birlikte insanlar arasında ayrılık, kin, nefret ve düşmanlık meydana getirecek davranışları asla tasvip etmez. Çünkü bu tür davranışlar, sosyal ahlak bilincini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu yüzden terk etmekle yükümlü olduğumuz bu tür ahlaki davranışlara karşı, pek çok sosyal ahlaki prensipten söz edilebilir. Ancak biz bunları maneviyat bölümünde ele almak istiyoruz. Sonuç olarak toplum hâlinde yaşayan insanlar, yerine getirmek zorunda oldukları ahlaki görev ve sorumluluklar konusunda hassasiyet göstererek bunların

gereklerini yaptıklarında toplumda ahlakın, adaletin, kıscası düzenin korunması mümkün olabilir.

## **Aile Fertlerinin Ahlaki Sorumlulukları**

Geçmişten zamanımıza değin sürüp gelmiş kurumlar içinde, bugün aile kadar bozulmuş olanı yoktur. Ana-babaların çocuklara, çocukların ana-babalara karşı sevgisi mutluluğun en büyük kaynaklarından biri olabilir; ama bugün gerçek şudur ki, ana-babalar ile çocuklar arasındaki ilişkiler mutsuzluk kaynağıdır. Büyükler, çocukları ile mutlu ilişkiler kurmak, ya da onlara mutlu bir yaşam hazırlamak istiyorlarsa, annelik ve babalık konusunu iyiden iyiye incelemeli, inceledikten sonra da akıllıca davranmalıdırlar.

Bugün toplumumuzda gözlemlediğimiz aile sorunlarının çoğunun; aile içi şiddete, şiddetli geçimsizliğe, ahlaki zafiyete, eğitim eksikliğine; sorumluluk bilinci, sevgi ve hoşgörü noksanlığına, aşırı bireysellik ve buna bağlı olarak bağımsızlık talebine ve kültürel kimlik problemine dayandığını söylemek mümkündür. Dindar kesimde bunlara kısmen dinin bazı yönlerinin yanlış yorumlanmasını ve dinin verdiği bazı hakların farklı bir söylemle abartılı biçimde talep edilmesini de ekleyebiliriz.

Günümüzde bir diğer problem ise, birbirini yeterince tanımadan gerçekleştirilen internet evlilikleri ve televizyonlardaki evlendirme programlarıdır. Müftülüklere gelen soruların bir kısmı; resmî nikâh olmadan dinî nikâh yapmanın, büyüklerin elini öpmenin caiz olup

hakkın riayetına özen gösterilmeli ve iyi davranışların sergilenmesine önem verilmelidir. Bu açıdan, Peygamber Efendimizin örnek hayatının tekrarlanması çok önem arz etmektedir. Ayrıca çocuklarımıza ve gençlerimize inanç ve ibadet esaslarını öğrettikten sonra davranışlarına nasıl yansımaları gerektiğini de öğretmeli ve davranış metotları üzerinde durmalıyız.

## **Ahlakımızı Güzelleştirmede Bazı İnce Noktalar**

### **Ahlak Terbiyesi Gerçek Hayatı Unutturmamalıdır**

Çocuklara ve gençlere hayatın her iki yönünü de tanıtmalıyız. Hayatta sevinçlerin olabileceği gibi, üzüntülerin de kaçınılmaz olduğunu öğretmeliyiz.

Çocukların ve gençlerin içgüdüsel olarak meydana gelen ortak yönleri, oyun oynamaya düşkünlüktür. Bu düşkünlüklere engel olmamalıyız. Her zaman olmasa bile, arada bir çocuklar ve gençlerle oyun oynanarak ahlaki kuralları öğrenmelerini sağlayabiliriz.

Çocukların ve gençlerin kabiliyet yönlerinin de araştırmalıyız. Onları, çeşitli işlere yönlendirebiliriz. Bazı işler başlangıçta sıkıcı gelebilir. Ama sonu eğlenceli olur. Bazı işler de tam tersi başlangıçta eğlenceli gelir ama sonu tamamlanmadan o işten uzaklaşılır. İşlerin bu farklı ve önceden bilinmeyen yönlerini, çocuklara ve gençlere fark ettirmeli ve onları tahminle arayıp bulmaya yönlendirmeliyiz.



Maneviyatta da bu şekilde değerlendirme yapmalıyız. Cennet ve cehennem konularını bu şekilde ele alarak, yapılacak olan işleri şu anki duruma göre değil, gelecekteki sonuçlarını düşünmeye alıştırmalıyız. Bu sayede gerektiğinde manevi bir zevki kazanmak için, zahmete ve üzüntüye katlanabilirler.

### **Toplumsal Duygular Zaafa Dönüştürülmemelidir**

Aile hayatının ve sosyal hayatın en önemli yapı taşı toplum ahlakıdır. Çocukları ve gençleri başkalarının sıkıntı ve üzüntülerine ortak olmaya alıştırmalı, bununla beraber şefkat ve merhamet duygularının gelişip kuvvetlenmesini sağlamalıyız. Bunun için çocukları ve gençleri insanların acılarından, sıkıntılarından haberdar etmeli, insanların karşılaştığı sıkıntılarda, kendilerini onların yerine koyarak, nasıl bir davranış sergileyecekleri konusunda kıyas yapmaya alıştırmalıyız. Eğer empati dediğimiz bu duygularını geliştiremezsek, yani çocukları ve gençleri insanların yoksulluk ve düşkünlüklerinden habersiz bırakırsak, yalnız kendilerini düşünmeye başlarlar. Daha kötüsü “Sen kendine bak!” denerek toplumsal eğilimler köreltilirse, merhamet ve şefkat duygularının körelmesine neden oluruz. Fazla aşırı etkilenmeleri de, kendilerinden başka herkesin derdiyle dertlenerek, bütün ömürlerinin keder içinde geçmesine neden olur. Bazı insanlarda psikolojik bunalıma bile yol açabilir. Bunun için anne-baba ve eğitimciler olarak, çocuklara ve gençlere merhamet ve şefkatimiz göstermeliyiz. Örnek insanların hayatlarından örnekler göstererek, iradelerinin duygularını kullanamaz hâle getirmelerini önlemeliyiz.